Bjørn Havaas

Aktiv bidragsyter

Skoltene i Neiden – et varsko for kvener og andre minoriteter
Skoltene i Neiden er et av de tydeligste eksemplene på hvordan en liten urfolksgruppe (folk) kan miste sine historiske rettigheter – ikke bare til staten, men også til et annet minoritetspolitisk maktsenter. Frem til grensefastsettelsen i 1826 hadde skoltene i Neidensii'daen råderett over land, vann og ressursbruk. Dette er dokumentert i historiske kilder og anerkjent i offentlige utredninger. Etter 1826 ble skoltene gradvis fratatt disse rettighetene gjennom norsk forvaltning først i union med Sverige og som selvstendig stat fra 1905, rettsavgjørelser og manglende rettsforståelse av sii'da-systemet.
Det som ofte forties, er at skoltene også senere ble marginalisert innenfor den samiske institusjonsbyggingen.

Skoltene har **eget språk, egen historie, egen samfunnsorganisering (Norrâz) og en egen kulturarv i Barentsregionen** – forskjellig fra nordsamisk kultur. Likevel har Sametinget over flere tiår definert skoltene som «østsamer» eller «skoltesamer», og dermed innlemmet dem i et narrativ de selv ikke kontrollerer.

Mikit Ivanowitz – skoltehistoriker og rettighetsforkjemper
En sentral stemme i dokumentasjonen av denne historien er Mikit Ivanowitz – født i Skoltebyen under krigen, oppvokst som skolt i Neiden, og med livslang erfaring av diskrimineringen som rammet skoltesamfunnet.
Ivanowitz har gjennom flere tiår arbeidet systematisk for å dokumentere skoltenes historie, rettigheter og kulturelle egenart. I forskningsrapporten «Skoltene – en glemt kultur i Barentsregionen» har han samlet et bredt kildemateriale fra norske, finske, russiske og svenske arkiver. Han har også arbeidet konkret for skoltenes rett til egen kulturforvaltning, blant annet gjennom et toårig kompetanseprosjekt knyttet til etablering av et østsamisk museum i Neiden. Til tross for lokal tilhørighet og dokumentert kompetanse ble han skjøvet ut da Sametinget tok over prosjektet – et tydelig eksempel på politisk marginalisering.

Hvordan Finland betrakter skoltene
Det er verdt å merke seg at Finland har hatt et langt klarere og mer konsekvent syn på skoltene som et eget folk enn det norske myndigheter og samiske institusjoner har hatt.
I Finland omtales skoltene **som kolttasaamelaiset (koltter),** med egen historie, eget språk (skoltesamisk/kolttasamisk) og egen kulturell tradisjon. Allerede tidlig på 1900-tallet ble skoltene behandlet som en særskilt folkegruppe, noe som blant annet kommer tydelig frem i arbeidet til den finske geografen og etnografen Väinö Tanner, særlig i verket Skoltlapparna (1924).
Etter andre verdenskrig, da skoltene på finsk side ble tvangsflyttet fra Petsjenga-området til Sevettijärvi, anerkjente den finske staten skoltene som en egen gruppe med kollektive rettigheter, og la til rette for videreføring av språk, næringsformer og religiøse tradisjoner. Skoltene fikk egne representasjonsordninger og særskilt vern knyttet til språk og kultur.
Arkivet for de skoltiske samer i Suonikylä i Petsamo er den største skat i den dokumenterede kulturarv hos skoltene. Det eldste dokument er fra 1601 og det yngste fra 1775.
I finsk forskning har det heller aldri vært tvil om at skoltene **ikke er identiske med nordsamer, verken språklig, historisk eller kulturelt**. Denne forståelsen står i skarp kontrast til utviklingen i Norge, der skoltene i økende grad har blitt redefinert som en undergruppe av nordsamene – ofte uten skoltenes samtykke.

Fredning i Øst-Finnmark uten rettigheter:
Fredningen av Skoltebyen på 1990-tallet ble gjennomført uten reell medbestemmelse fra skoltene selv, og førte i praksis til at de ble tvunget bort fra sine private eiendommer uten erstatning. Samtidig har Sametinget tatt eierskap til området som «Samenes tusenårssted» – og bruker skoltenes historiske tilstedeværelse som argumentasjon for nordsamiske rettigheter til land og vann.

Dette bør angå kvener.
· Skoltenes historie viser hva som kan skje når:
· egen-identifisering ikke respekteres
· historiske rettigheter tolkes av andre
· kulturforvaltning tas over av institusjoner uten lokal legitimitet
Skoltene er ikke en «**minoritet av en minoritet**». De er et folk med dokumentert kontinuitet i området. At deres stemme fortsatt skyves til side, viser at kampen for rettferdighet i nord ikke bare handler om forholdet mellom stat og minoritet – men også om makt mellom minoriteter.

Hva gjorde sannhets-og forsoningskommisjonen:
Til tross for et bredt mandat har Sannhets- og forsoningskommisjonen i hovedsak lagt sitt analytiske og normative tyngdepunkt på nordsamiske erfaringer og institusjoner. Følgende sentrale forhold knyttet til skoltene er enten utelatt, overflatisk behandlet eller ikke behandlet i det omfang saken tilsier:

1. Skoltene som eget folk
Kommisjonen har ikke behandlet skoltene som et selvstendig folk med egen historisk, språklig og institusjonell identitet, men i praksis lagt til grunn en forståelse der skoltene inngår som en underkategori av det nordsamiske. Dette står i kontrast til både finsk og russisk forskning og historisk praksis.

2. Historisk råderett til land og vann i sii'da-systemet
Kommisjonen har ikke systematisk vurdert skoltenes historiske råderett til land og vann i sine sii'daer før 1826, til tross for at dette er dokumentert i historiske kilder og omtalt i tidligere offentlige utredninger (bl.a. NOU 1997:4).

3. Rettighetstapene etter grensefastsettelsen i 1826
Kommisjonen har ikke analysert hvordan grensesettingen i 1826 førte til et gradvis, men systematisk tap av skoltenes hevdvunne rettigheter, verken rettslig, økonomisk eller kulturelt – og uten reelle kompensasjonsordninger.

4. Spørsmålet om rettigheter kan overføres til andre folk
Kommisjonen har unnlatt å problematisere det prinsipielle spørsmålet om historiske rettigheter til land og vann kan overføres fra ett folk (skoltene) til et annet (nordsamene) gjennom senere politiske og institusjonelle prosesser.

5. Konkrete rettssaker mot Neidenskoltene
Kommisjonen har ikke behandlet de sentrale rettssakene der Neidenskoltene mistet:

- eneretten til laksefisket i Skoltefossen (1834, 1848, 1908/1930),
- retten til reindrift og rollen som hovedvoktere for egen flokk,
  til tross for at disse sakene er avgjørende for forståelsen av rettighetstapene.

6. Fredningen av Skoltebyen og tap av privat eiendom
Kommisjonen har ikke vurdert hvorvidt **fredningen av Skoltebyen i praksis innebar tvangsflytting av skolter fra private eiendommer uten vederlag**, og om dette er forenlig med norsk eiendomsvern og internasjonale urfolksrettigheter.

7. Skoltenes manglende reelle representasjon
Kommisjonen har ikke problematisert at **skoltene i liten grad har hatt reell innflytelse over referansegrupper, museumsprosjekter og kulturforvaltning** knyttet til egen historie og egne kulturminner.

8. Bruken av Skoltebyen som dokumentasjon for nordsamiske rettigheter
Kommisjonen har ikke tatt stilling til at **Skoltebyen i dag brukes som historisk dokumentasjon for nordsamiske rettigheter**, til tross for at området historisk var en skoltesommerboplass og aldri et nordsamisk kjerneområde.

9. Genetiske og befolkningshistoriske forskjeller
Kommisjonen har i liten grad behandlet forskning som viser **genetiske og befolkningshistoriske forskjeller mellom skolter og nordsamer**, til tross for at dette er relevant for spørsmålet om folk, kontinuitet og egen-identifisering.

10. Skoltenes rett til egen-identifisering
Kommisjonen har ikke fulgt opp **ILO-konvensjon nr. 169 art. 1**, som slår fast at egen-identifisering er et grunnleggende kriterium for hvem konvensjonen gjelder for – særlig der skoltene selv avviser å bli definert som nordsamer.

Annet: Hva med 3 første fastboene i Kautokeino som var **3-tre kven familer i 1756?** Etter folketellingen i 1801 var der 9 fastboende familier i Kautokeino. Senere kom flere innvandrere.
Kilde: Sagat 7. august 2004: Unikt kildeskrift utgitt av Alf Strømstad og Kristian Fors fra Oslo i to bøker av gamle manntall for indre Finnmark fra 1700-tallet.

Sannhets- og forsoningskommisjonen har bidratt til viktig dokumentasjon av fornorskingspolitikken, men **har ikke i tilstrekkelig grad undersøkt hvordan skoltene har blitt marginalisert også innenfor det samiske rettighets- og institusjonsregimet**.
Resultatet er at **ett minoritetsperspektiv – det nordsamiske – i praksis gis definisjonsmakt**, mens skoltenes historie, rettigheter og egenforståelse forblir utilstrekkelig belyst.
Dette er et alvorlig mangelfullt grunnlag for reell forsoning.
Solidaritet **mellom kvener, skolter** og andre historiske folkegrupper i nord forutsetter én ting:
Respekt for hverandres egen historie, egen identitet og rett til selv å definere hvem man er.

Bilder:
Tikkalas Skolt-dragt
Julkaistu: 24.6.2024

Foto: Projektet Fra Karelen til Skolt Sámi organiserer en danseworkshop i Oulu. På bagerste række sidder Amanda Kauranne og Anna Lumikivi, forrest, Erkki Lumisalmi og Emmi Kuittinen. Fotograf: Mikko Malmivaara
Asiasanat: karjalaiset, kolttasaamelaiset, tanssi, työpaja, seminaari, Amanda Kauranne, Emmi Kuittinen, Anna Lumikivi, Erkki Lumisalmi.

Hans-Charles Nedrum
Godt jobba, **Bjørn Havaas** . Vi har absolutt behov for historiefortellinger som vedrører nordområdene fra andre enn den norske s...

Bjørn Havaas
Aktiv bidragsyter

·**30. januar kl. 08:37** ·

Ny forskning treffer også kvenene i Nord-Norge – rett i kjernen
En ny vitenskapelig rapport fra Luleå tekniska universitet slår fast at tornedalinger/kvener har minst like lang sammenhengende historie i nord som samene. Dette er ikke bare relevant for Sverige – det angår kvenene i Nord-Norge direkte.
Forskerne er som bidrar her er LTU-forskerne Judit Malmgren, doktorgradsstudent i historie, Dag Avango, professor i historie, Lars Elenius, professor emeritus i historie, og Curt ...

Se mer
Reidar Nilsen

Endelig noen som forteller sannheta
Dette er en åpen gruppe som skal fremme kvensk kultur, identitet og historie i Ruija og på Norkalotten. Gruppen skal ha takhøyde for respektfull...